

YÜKNEK'İN NERESİ OLDUĞU VE EDİB AHMED'İN MEZÂRI HAKKINDA

Selçuk UYSAL*

ÖZET

Bu makalede hayatı hakkında fazla bilgi elde edemediğimiz Edip Ahmed Yüknekî'nin mezarı hakkında bilgi verilmektedir. Edip Ahmet Yüknekî'nin günümüze sadece Atabetü'l-Hakayık adlı eseri ulaşmıştır. Edip Ahmet'in de yaşadığı Yüknek şehrinin nerede olduğu hakkında çeşitli teoriler mevcuttur. Bu makalede de Yüknek şehrinin ve Edip Ahmet Yüknekî'nin mezarının nerede olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edip AhmetYüknekî, Yüknek, Atabetü'l-Hakayık.

ABSTRACT

In this article the tomb of Edip Ahmed Yüknekî who we not know well about his life is informed. Today we only know Atabetü'l-Hakayık of Edip Ahmed Yüknekî. There are a lot of theories about where Yüknek city there is and Edip Ahmet lived, too. In this article where Yüknek city and the tomb of Edip Ahmet is explained.

Key words: Edip AhmetYüknekî, Yüknek, Atabetü'l-Hakayık.

Daha başka eserlerin de müellifi olduğu sanılmakla birlikte, bugün elimize yalnızca Atabetü'l-Hakayık adlı eseri ulaşan Edib Ahmed, hayatı hakkında fazla bilginin bulunmadığı bir müelliftir. Hayatı hakkındaki bilginin azlığı yanında bu şahsın mezârı ve memleketi olan Yüknek'in nerede olduğu da kesin olarak bilinmemekte idi.

Atabetü'l-Hakayık'ı ilk defa ilim çevrelerine Necib Âsım tanıttığı gibi, eseri faksimile, metin, tercüme ve izah olarak ilk defa bastıran da odur¹. Daha sonra Radloff², T. Kowalski³ ve Jean Deny⁴ Atabetü'l-Hakayık hakkındaki araştırmalara katkıda bulunmuşlardır. Nihayet eserin karşılaştırmalı ilmi yayını Reşit Rahmetî Arat tarafından yapılacaktır⁵.

Biz, Atabetü'l-Hakayık'ın bu yayından faydalanarak, eserin müellifi Edib Ahmed'in mezârı ile ilgili birkaç şey söylemek istiyoruz.

Edib Ahmed'in Yüknekli olduğu Yüknekî lakabından biliniyor; fakat Yüknek'in nerede olduğu ve bugünkü adı, bilinmiyordu. Arat yayınının "Giriş" bölümünde Arslan Hoca Tarhan'a ait parçada Edib Ahmed'in memleketinin safalı ve gönülleri okşayan güzel Yüknek olduğu belirtildikten sonra, "*Şimdilik ne Yüknek ve ne de Mahmud Yüknekî kayıtlarından müellif hakkında istifade edecek durumda bulunmuyoruz*" ifâdesi yer almaktadır.

Arat, Yüknek'in neresi olduğunu araştırırken, Yakut'un Mu'cemü'l-büldan adlı eserindeki "Agnak"ın Yüknek olduğu kanaatine katılmamakta, Agnak'ı Yüknek veya Yügnek köküne ircâ etmenin, Türkçe bakımından pek doğru olmayacağını söylemektedir. Gene Arat, coğrafi bölge olarak Yakut'un eserindeki "*Agnak*"ın *Maverâünnehr'de Türkistan*

* Ege Üniversitesi, Emekli Türk Dili Öğretmeni, turkselcuk@hotmail.com

¹ Necib Âsım, Hibetü'l-hakayık (İstanbul, 1334=1918)

Necib Âsım, Uygur yazısı ile Hibetü'l-hakayık'ın diğer bir nüshası (Türkiyat, 1925, I 227-233)

² W. Radloff, Ein uigurischer Text aus dem XII. Jahrhundert (Bulletin de l'Academie des sciences de Saint-Petersbourg, 1907)

³ T. Kowalski, Hibat-ul-Haqâ'iq (Körösi Csoma-Archivum, I, 1935, sayı 5; terc. Ahmed Cemâl köprülü-zâde, Türkiyat, 1928, II,

⁴ Jean Deny, A propos d'un traité de moral turc en écriture ouigoure (Revue du Monde Musulman, 1925)

⁵ Reşit Rahmeti Arat, Atabetü'l-hakayık, İstanbul, ateş Basımevi, 1951

nâhiyelerinden bir belde olduğuna, Benaket kasabalarından sayıldığına ve bazen ona Yagnak denildiğine” dair açıklama ile Yüknek’in neresi olduğunu araştırmağa devam ediyor.

Arat devamla Cüveynî’nin Tarih-i Cihangüşâ’sında da Hârizmşâh’ın Gurhan’a karşı ikinci defa muhârebeye gidişinden bahsedilirken “*Sultan Semerkand’a gelip, etraftan asker toplanınca, Semerkand’dan yola çıktı; vâlisi müslüman olmasına rağmen müslüman ahlaklı olmayan Agnak şehrine. ordu gönderdi*” (Burada da Yakut’ta verilen mâlûmât tekrarlanmaktadır) kaydı mevcuttur.⁶ açıklamasını getiriyor. Sonra Fuad Köprülü’nün de (Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar) adlı eserindeki ifadesine rağmen, buradaki Agnak’ın Edib Ahmed’in memleketi olan Yüknek veya Yügnek olamayacağını altını çiziyor. Son olarak da Edib Ahmed’i *Nesa’imü’l-mahabbe* adlı *Nefehat* tercüme ve zeylinde, Bağdad civarında yaşamış ve İmam Azam’ın talebeliğini yapmış gibi gösteren, daha çok efsâneleşmiş bir rivâyeti nakleden, şâirin eserlerine yakından vâkıf olmayan Ali Şîr Nevâî’nin mâlûmâtının da azlığına işaret ediliyor.

Eserin yazıldığı târih ve mûhiti araştırırken de eserin müstensihlerinden Arslan Hoca Tarhan’ın şahsiyetini belirleyecek belgeler muvacehesinde, söz konusu şahsın Timur’un ölümünde devletin ileri gelen emirlerinden olduğu, Uluğ Bey’in 1425 yılında Moğollara karşı açtığı sefere katıldığı, idâre âmiri ve kumandan olan bu zât hakkında Sekkâkî’nin kasideleri bulunduğu işaret edildikten sonra Şatibi’nin Kur’ân kıraatine dâir risâlesinde Arslan Hoca Tarhan’ın idâre merkezinin Sabran olduğunun anlaşıldığı ifade ediliyor. Sabran’ın Sirderya havzasında, Türkistan (Yese) şehrinin şimâl-i garbisinde olduğu da Barthold’a izafeten açıklanıyor⁷.

İşte Yüknek ve Edib Ahmed’in mezârı konusu da bizim için burada söz konusu oluyor. Yukarda Arat’ın Yüknek’in neresi olduğunu ararken Yüknek’in Agnak olamayacağını belirttiğine işaretle, Yüknek’in coğrafya olarak yerinin meçhul olduğuna temas etti idik. Edib Ahmed’in edebî mûhitini araştırırken Arslan Hoca Tarhan’ın idâre merkezinin Sabran olmasının söylenmesi bu bakımdan önem taşıyor.

Kazakistan’ın Türkistan (Yese) şehrinde Ahmed Yesevi Üniversitesi’nde çalışırken, daha önce de orada çalışmış olan Mehmet Recep Sözer Bey, Türkistan’a kırk (40) km. kadar bir mesafedeki Kentav şehrinde kalıyor, oradan Yese’ye gidip geliyordu. Bir ara Edib Ahmed’in mezârının bulunduğu yerden söz etti. Söz konusu yere gittiğimizde Edib Ahmed’in mezârı olduğu söylenen yerin resmini çekmek, yol kenarındaki yazıyı okuyup, fotoğraflamak imkânını bulduk.

Türkistan’dan (Yese) 15-17 km. kuzey-batıdaki bu yığma tepenin yolu üzerinde batı cephesindeki levhada şu yazı okunuyor: “*Jüynek Töbe, bul jerde XII. gasır akın, filozof Ahmet Jüyneki ömür sürgen*”. Mezâr olduğu söylenen tepeciğin batısındaki avulun (köy) adı da Jüynek, yâni Yüknek. Mehmet Bey’in ve oraya yakın bir köyde oturan Nâdircan Bey’in ifadelerine göre Jüynek köyü eski bir köy olup, bu ismi sonradan almamış. Arslan Hoca Tarhan’ın idârî merkezi Sabran için verilen târif de Jüynek’e uymakta. Şu kadar var ki Nâdircan Bey, köy imamının söylediklerine dayanarak Edib Ahmed’in gerçek mezârının bu yığma tepe olmadığını, mezârın gene buraya yakın ayrı bir yerde olduğunu, çocukken imamın kendilerini oraya götürdüğünü söylemektedir. Mezar ister o yığma tepe olsun, isterse yakında bir yer olsun bizi öncelikle ilgilendiren yerleşim birimi olarak Yüknek’tir ve Yüknek Sabran için verilen yer tarifine uygundur. Reşit Rahmeti Arat, Arslan Hoca Tarhan’ın şahsiyetini araştırırken onun 1425 yılında Moğollara karşı açılan savaşa katıldığını ve hiç değilse o devre için idâre merkezinin Sabran olduğunu ifade ediyor. Sabran’ın coğrafik mevki için de şu açıklama veriliyor:

⁶ Reşit Rahmeti Arat, a.g. e, sf.6

⁷ Reşit Rahmeti Arat, a.g.e, 19

“*Sır-Derya havzasında, Türkistan (Yese) şehrinin şimal-i garbisinde bulunan bu eski Oğuz şehri (bk. Kâşkari, Türk. Trc. I, 436: Sabran ve Sabran) Sâmânîler devrinde bir hudut şehri idi (bk. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, s. 127)*⁸

Buradaki Sır-derya, Türkistan (Yese) ve Sabran mevkilerinin Jünek yani Yüknek'e yakınlığı dikkat çekiyor. Bizim sözünü ettiğimiz Jünek de Yese'nin kuzey-batısındadır ve Sabran'ın coğrafi hudutlarına uymaktadır ve denildiğine göre adı da değişmemiş olup Jünek'tir. Jünek'in tanınmamasının sebebini ise Sovyetler döneminin dışı çok sıkı kapalı rejiminde aramak yanlış olmaz.

Orkun Âbideleri ve başka Orta Asya dil ve sanat târihi, arkeoloji araştırmalarının arttığı bu günlerde Edib Ahmed ve Yüknek araştırmalarının genişletilmesi de yararlı olur diye ummaktayız.

⁸ Reşit rahmeti Arat, a.g.e 19